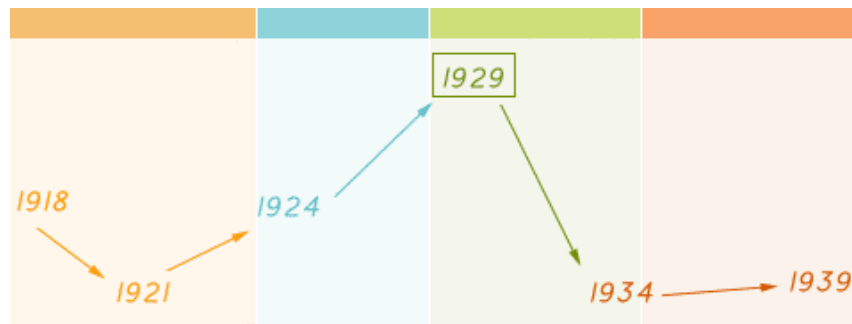

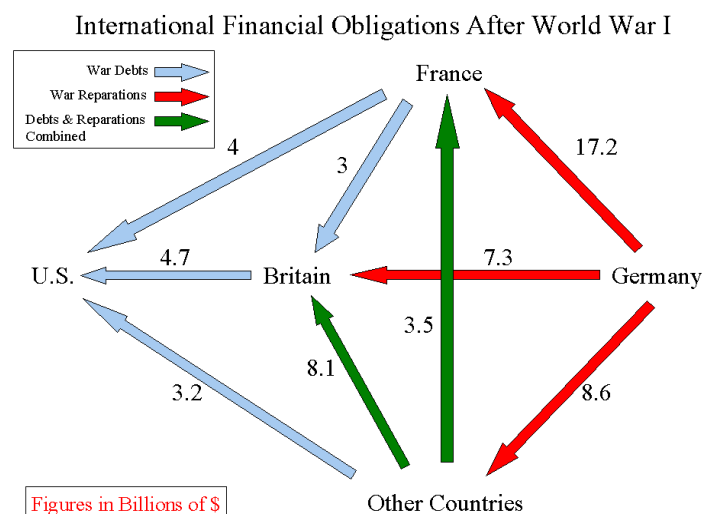
Unitat Didàctica 8 EL CRACK DEL 29 I LA GRAN DEPRESSIÓ

1. LES DIFICULTATS DESPRÉS DE LA GRAN GUERRA
2. ELS FELIÇOS ANYS 20
3. EL CRACK DEL 29
4. LA GRAN DEPRESSIÓ
5. LA SORTIDA DE LA CRISI
6. CONSEQÜÈNCIES

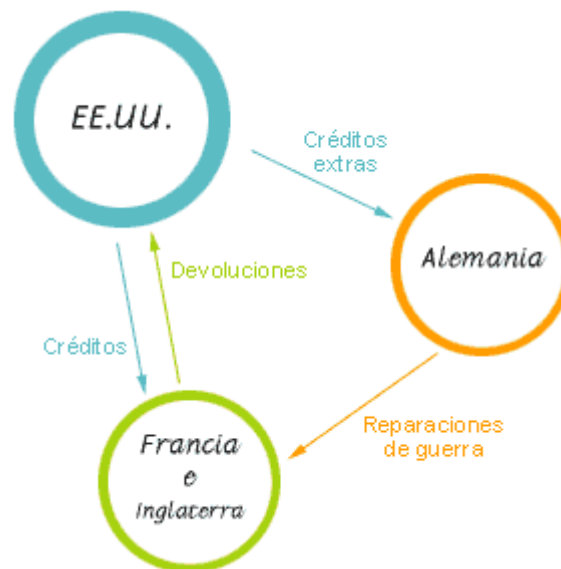
1. LES DIFICULTATS DESPRÉS DE LA GRAN GUERRA

Els efectes de la Primera Guerra Mundial, per devastadors que fossin, no van representar cap mena d'impediment crític per reconvertir les economies cap a una situació de normalitat. Així i tot, van condicionar força aspectes d'equilibri. Pel que fa a l'economia, al decenni de 1920 hi va haver dues fases molt clares: una de desajustos amb crisis puntuals fortes (1920-1924) i una altra que es va caracteritzar per una expansió constant, qualificada en el seu temps de *prosperity*. Tanmateix, aquesta prosperitat tenia febleses profundes que s'havien de palesar en el *crack* borsari de 1929.

El retorn de la normalitat: una reconversió difícil (1920-1924)

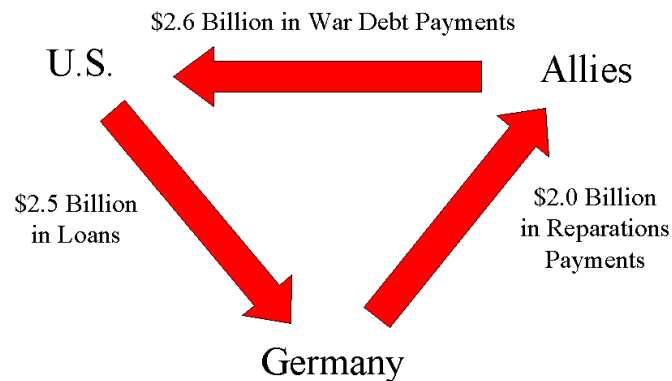
La capacitat de producció va començar a créixer a partir de 1918 als països que havien participat activament a la guerra. Tot semblava encarrilat quan durant l'any 1921 els indicadors van tornar a mostrar una caiguda de preus, acompanyada d'una baixada de la productivitat i un augment de la desocupació. L'origen d'aquesta crisi es troba als Estats Units: a partir de l'any 1920, en què van tornar al poder els republicans, les autoritats nord-americanes van prendre mesures per retallar els crèdits a Europa per evitar l'excés de circulació fiduciària que posava en perill el dòlar a causa de la inflació. Com a conseqüència d'això els compradors potencials, mancats de crèdits, van disminuir les seves demandes i els productes es van començar a emmagatzemar sense poder ser venuts (crisi de sobreproducció). Els exportadors i productors es van adaptar a la contractació del mercat abaixant els preus, reduint la productivitat i acomiadant la mà d'obra que no es podia pagar. En augmentar la desocupació, també es va incrementar la falta de demanda.

L'any 1922 la crisi es va començar a superar un cop es van reabsorbir els estocs. I tot i que aleshores no se'n va fer gaire cas, la perspectiva actual ens va veure que aquesta situació anunciava el *crack* de 1929 en revelar l'existència de desequilibris profunds. De fet, en un moment en què no s'havia arribat ni de bon tros a satisfer les necessitats bàsiques de les poblacions dels països industrialitzats que havien patit la guerra, es produïa una contradicció entre la capacitat de producció i les possibilitats de donar sortida als productes.

Al costat de la crisi de 1921, i des de 1918 a 1924, cal també comptar amb l'anarquia monetària. Durant la guerra, llevat dels Estats Units, tots els països van suspendre la convertibilitat dels seus bitllets en or, alhora que eren rosegats per la inflació, únic sistema per finançar les despeses de la guerra. Tots els països estaven endeutats, bàsicament amb els Estats Units. L'excés de bitllets produït per la inflació feia fluctuar els preus a causa de l'especulació, que sempre es produeix quan els posseïdors d'una moneda qualsevol volen desempallegar-se'n, conscients de la feblesa del seu valor, canviant-la per monedes sòlides, o comprant valors considerats segurs (terres, edificis, or, quadres...).

The International Financial System Under the Dawes Plan and Young Plan 1924-30

L'estabilització financera va arribar en dues fases. De primer a la Conferència de Ginebra (1922), on es va acordar que les monedes estatals havien de recolzar-se tant en l'or com en d'altres divises convertibles, alhora que es decidia també que el canvi per or s'havia de fer en lingots. Amb aquesta darrera decisió es dificultava una mica la transacció moneda-or, perquè les persones que volguessin convertir els seus bitllets en or havien de disposar de grans sumes de diners. En un segon moment l'estabilitat monetària es va refermar amb **el Pla Dawes (1924), elaborat per Charles Gates Dawes, que va regular el sistema de pagament de les reparacions de la guerra per part d'Alemanya als aliats tal com s'havia establert als diversos tractats de pau. Així, França i el Regne Unit podien retornar els crèdits que devien als Estats Units i aquests, excedentaris en la balança comercial i de pagaments, podien tornar a prestar diners a Europa.**

"Hiperinflació" alemanya

El cas més extrem d'inflació de la història econòmica va ser el de la hiperinflació que va registrar Alemanya durant el període d'entreguerres (1919-1939). Apart de mantenir tancats els mercats exteriors als seus productes (motiu que va desencadenar la guerra), els països vencedors van obligar Alemanya a pagar uns deutes de guerra exorbitants. Aquestes dures condicions, sumades a la rigidesa del patró or, van deixar Alemanya gairebé sense reserves de metalls preciosos ni divises estrangeres (lliures, francs i dòlars) per a poder suportar la seva moneda. Com que tampoc no disposava de mitjans per a rellançar la seva economia -la indústria estava destruïda i tenia tancats els mercats internacionals -, l'estat alemany es va dedicar a imprimir bitllets que excedien les seves reserves d'or per poder fer front als pagaments dins del país. En només cinc anys (1925-1930), Alemanya va multiplicar per cinc els marcs emesos i per 20 el deute públic (pagarés que emet l'estat).

La ruïna alemanya i l'aparició del rentenmark

El 1923, el marc alemany o reichsmark es devaluava amb tanta rapidesa que el govern no tenia temps d'imprimir tants bitllets, de manera que, en un primer moment, va optar per augmentar el valor dels bitllets posant un timbre de tinta als bitllets en circulació. Aquests bitllets van rebre el nom de rentenmark. La inflació era tan elevada que una barra de pa podia costar diversos milers de marcs, per la qual cosa es van començar a imprimir bitllets de més valor per a evitar que la població hagués de pagar amb enormes quantitats de bitllets.

Quan va esclatar la Primera Guerra Mundial, el 1914, el canvi mitjà era de 4 marcs per dòlar. El 1921, les exigències dels aliats havien devaluat la moneda alemanya fins a 14,8 marcs per dòlar. Aquell any, els aliats ja havien acordat tot el que havia de pagar Alemanya: 33.000 milions de dòlars de l'època. El 1923, Alemanya estava tan empobrida pels deutes de la guerra que el tipus de canvi del marc alemany va arribar als 62.000 milions de marcs per dòlar!!

La superació de la crisi de 1921 i el retorn a l'ordre financer el 1924 van iniciar una etapa de relativa prosperitat, sostinguda també per l'expansió de la segona Revolució Industrial.

2. LA "PROSPERITY" (1924-1929)

Les dades són contundents: entre 1913 i 1929 la productivitat mundial va progressar al voltant del 40 %. I resulta especialment espectacular l'augment de la producció industrial. Aquesta expansió és encara més intensa si la relacionem amb la població activa i les hores de feina (productivitat).

Aquest creixement es relaciona amb les innovacions de la segona Revolució Industrial i, en especial, amb l'ús d'altres fonts d'energia (petroli i electricitat) -que la guerra va estimular-, amb l'empenta de la indústria química (fibres artificials, colorants, adobs, productes farmacèutics, fotogràfics, etc.) i amb el desenvolupament de la indústria elèctrica (telèfon, electrodomèstics, ràdios...). Les construccions mecàniques (l'automòbil i l'aeronàutica) i el *boom* de la construcció van constituir les "locomotores" de l'activitat econòmica.

Al costat d'això cal comptar les innovacions en l'organització del treball. Al segle XIX Frederik Winslow Taylor ja havia estudiat els processos de treball, els havia descompost en diverses tasques, i n'havia eliminat els temps morts no productius. Però qui va dur a terme la màxima racionalització en aquest sentit va ser Henry Ford, el qual va planificar la fabricació en cadena. Aquest sistema –inspirat en el mètode emprat als escorxadors d'Amours (Chicago) consistent a col·locar els cadàvers dels porcs en una cinta transportadora que els anava presentant a cada operari– es va adaptar a la indústria de l'automòbil, i més tard a les indústries elèctrica i d'electrodomèstics. La cadena, en descompondre al màxim les tasques i imposar una cadència a tots els treballadors, permet d'eleva la productivitat de manera considerable.

El mèrit de Henry Ford va consistir –a més de planificar en cadena la seva fàbrica– a elevar els sous gairebé el doble del que era usual i a reduir la jornada laboral. Els resultats van ser emblemàtics: dos-cents mil automòbils el 1913, cinc-cents mil el 1915, un milió el 1919, dos milions el 1923 i més de cinc milions el 1929. L'increment de la productivitat li va permetre d'abaixar els preus: el model T va passar de costar 1.950 dòlars a valer-ne només 290. Una part de la classe obrera accedia així a un nivell de consum que permetia augmentar la demanda. Per abaixar el cost de la producció la fabricació en cadena va representar també la reducció dels tipus d'oferta d'un mateix objecte: es va iniciar així l'època de l'estandardització.

Aquesta prosperitat general –viscuda principalment als Estats Units i a ritmes més diversos a Europa– va provocar, al seu torn, l'accentuació d'una sèrie de fenòmens econòmics de gran transcendència: la concentració d'empreses d'una mateixa branca (la Ford Motor Company i la General Motors Corporation dominaven la producció d'automòbils als Estats Units) o la concentració d'empreses amb grups financers (trusts). Per tal d'evitar la competitivitat i dominar els preus, també es van accentuar els càrtels entre diverses empreses del mateix ram. El més conegut va ser el del petroli, fundat l'any 1928.

La producció en massa i el creixement sostingut també van generar fenòmens avui inserits en la nostra conducta habitual i que van néixer en aquests temps de la primera postguerra: la publicitat per estimular el consum i la generalització del crèdit per accedir a l'obtenció d'objectes massa cars per poder-los pagar de cop.

Aquesta prosperitat en els inicis de la productivitat en massa va contribuir a crear la il·lusió, especialment als Estats Units, que s'havia entrat en una nova època daurada que mai no s'acabaria. Van ser uns temps d'optimisme vital. Per a tots? No hi havia senyals que revelessin la fragilitat d'aquesta onada?

Els desequilibris en el creixement

No tots els països industrialitzats van créixer igualment: l'URSS, pel seu cantó, aïllada de la resta del món, intentava construir un sistema econòmic distint; el Regne Unit, entestat a mantenir la lliura en la paritat or i per tant a un preu molt alt, no va conèixer la prosperitat a causa de la contracció de les exportacions; el Japó també va tenir dificultats serioses per exportar al final del decenni de 1920. En canvi, **els Estats Units, Alemanya i França van experimentar un creixement més elevat.**

D'altra banda, L'agricultura no va poder mantenir la tendència a l'alça dels preus que es va originar en acabar la guerra. La demanda dels Estats que havien constituït el teatre d'operacions de la guerra va animar els països nous (els Estats Units, el Canadà, l'Argentina i Austràlia) a augmentar la producció. Tan bon punt els països devastats per la guerra van posar un cert ordre a la seva producció agrària es va desencadenar una crisi de sobreproducció que va fer caure els preus. Els propietaris pagesos que s'havien endeutat per millorar, ampliar o mecanitzar les seves finques no van poder tornar els préstecs i van fer fallida, i va disminuir també així el nombre de llocs de treball dels assalariats al camp.

Al costat d'això també va fallar l'equilibri monetari. Per mantenir una fase d'expansió de l'economia cal tenir una moneda estable i assentada sòlidament en acords internacionals. Si no s'esdevé així resulta difícil calcular i planificar els preus, els beneficis, els costos del treball, el pagament de les matèries primeres i de l'energia i el retorn dels crèdits. Una moneda estable que dóna seguretat sobre els marges de benefici funciona com un estímul a la productivitat, mentre que la presència de fluctuacions en el valor de les monedes constitueix un factor de contracció.

D'altra banda, el sistema financer internacional va fiar als excedents monetaris dels Estats Units la resolució dels dèficits europeus: per mitjà de crèdits dels nord-americans l'Alemanya de Weimar va poder desenvolupar el seu sistema productiu i pagar els deutes de guerra que, a mesura que anaven arribant als Estats europeus guanyadors, els permetien, al seu torn, retornar els préstecs i els interessos dels crèdits nord-americans concedits durant la contesa bèl·lica. **Si fallava l'arribada del capital dels Estats Units, tot el circuit podia quedar col·lapsat i l'aparell productiu, amb serioses dificultats.**

Finalment, **el progrés de la productivitat no va córrer paral·lelament al de la demanda interior (consum o inversió) o exterior (exportacions)**. De fet, els assalariats no van recollir els beneficis de la productivitat que van contribuir a crear i, així, sense una massa de mitjans de pagament per estirar el mercat interior, el perill d'una sobreproducció d'oferta respecte de l'absorció del mercat planava com una amenaça al manteniment dels preus i, per tant, dels guanys. Hom calcula que abans de 1929 el 60 % dels nordamericans guanyaven menys de 2.000 dòlars anuals, nivell considerat com a mínim. En el camp de la inversió el 1925 semblava que ja s'havia tocat sostre. La major part dels capitals que ja no obtenien tants avantatges de la indústria s'adreçaven a la Borsa, on els beneficis es produïen de manera més substancial i ràpida, tot i que es tractava d'una onada causada bàsicament per l'especulació.

Encara avui les explicacions de la Gran Depressió que es va iniciar el mes d'octubre del 1929 són motiu de controvèrsia. Resulta difícil establir les causes de per què va ser tan profunda i tan duradora. Per contra, tothom està d'acord en el fet que la guspira de l'esclat depressiu es troba en l'esfondrament de la Borsa de Nova York, i que a partir d'aquest fet es van encadenar tot un seguit de fenòmens que van conduir a la crisi econòmica més aguda coneguda pel sistema capitalista durant el segle XX. Crisi que d'alguna manera es troba en el fons dels esdeveniments més importants del segon terç del segle: la crisi de l'Estat liberal, l'apogeu dels feixismes i, en definitiva, la Segona Guerra Mundial (1939-1945), la qual clou la crisi iniciada deu anys abans.

Així, doncs, per entendre la clau d'aquest desgavell hem de començar analitzant la situació de la Borsa de Wall Street en el període anterior al mes d'octubre de 1929.

3. EL CRACK BORSARI DE 1929

EL DEBAT

Cal cercar-ne les causes en els desequilibris monetaris o més aviat en la sobreproducció?

- La crisi de 1929 va ser una més de les crisis de sobreproducció del capitalisme (liberals) o
- Va ser la crisi d'un model de capitalisme sense cap reglamentació? (marxistes)

A. ELS FETS

Alguns experts van començar a adonar-se que els beneficis de les empreses no augmentaven al mateix ritme que el valor de les cotitzacions.

Moltes accions es compraven a crèdit.

La pujada de tipus d'interès a Anglaterra va fer retirar diners de la borsa de Wall Street.

Com a conseqüència d'això moltes accions van sortir a la venda amb l'esperança de treure'n un bon profit. La tendència a vendre es va ampliar el 21 d'octubre de 1929 i les accions van començar a baixar.

El 24 d'octubre, dijous negre, es van posar a la venda 13 milions de títols i el valor de les accions es va ensorrar.

Evolución de la cotización de la bolsa de Nueva York.

Entre 1925 y 1955

 imprimir

Des de 1925 a 1929 el valor total dels títols cotitzats a la Borsa de Nova York va passar de vint-i-set mil milions a vuitanta-nou mil milions de dòlars. Aquesta alça extraordinària, paral·lela a una expansió industrial sense precedents als Estats Units, va estimular la concessió de crèdits per obtenir accions. A partir del 3 de setembre de

1929 la Borsa no va pujar més i va presentar algunes oscil·lacions de valor, però res no semblava moderar-ne l'optimisme.

De cop i volta, i sense que ningú no s'ho esperés, el dijous 24 d'octubre (el "**dijous negre**") es van oferir a la venda més de dotze milions d'accions amb una demanda gairebé nul·la, de tal manera que els preus dels títols van caure en picat. I tot i que el divendres i el dissabte, a causa de les compres dels Bancs per evitar una caiguda massa forta, les accions es van mantenir més estables, el dilluns 28 es van posar a la venda més de nou milions d'accions. Els Bancs, ja conscients de la pressió de la demanda, van cessar de comprar. El dimarts 29 es van posar a la venda trenta-tres milions d'accions. Les cotitzacions de les accions van baixar brutalment i ja no van aturar la seva davallada fins a l'any 1933.

Segons els índexs generals, entre setembre de 1929 i gener de 1933 trenta empreses van passar d'una mitjana de 364,9 a 62,7 dòlars per acció; els vint títols del deute de l'Estat van passar de 141,9 dòlars a 28 dòlars i vint accions de companyies de ferrocarrils, de 180 dòlars a 28,1 dòlars.

Entre el mes d'octubre de 1929 i el fons de la depressió subsegüent, que se sol situar al mes de juliol de 1933, el valor total del capital negociat a la Borsa va disminuir de 74.000 milions de dòlars. Si tenim en compte que en el darrer any la renda nacional nord-americana no arribà als 40.000 milions de dòlars, ens podem fer una idea de la magnitud de la crisi.

B. EL CRACK BORSARI DE 1929: LES CAUSES

L'enfonsament de la Borsa de Nova York, el famós crac de 1929, va ser el detonant d'una crisi econòmica mundial de llarga durada. Però les causes de la Gran Depressió són molt més profundes com per explicar-la en base a la fallida de Wall Street, i cal buscar-les en els desequilibris econòmics produïts durant els anys vint.

Així, a la segona meitat dels anys vint la marxa econòmica nord-americana va començar a presentar una sèrie de símptomes preocupants. Els punts més febles de l'economia americana eren, fonamentalment, la superproducció agrícola i l'especulació dels capitals.

La crisi dels **sectors tradicionals** com el tèxtil, el carbó, la siderúrgia i la construcció naval va anar intensificant-se de forma sostinguda en els anys anteriors al crac. El mateix passaria amb l'agricultura, en crisi permanent des de 1921.

La producció agrària nord-americana havia crescut tant que els mercats, interiors i exteriors, ja eren incapaços d'absorbir-la. Aquest excés d'oferta provocaria una davallada dels preus agraris en el final de la dècada. I, d'altra banda, l'erosió provocada per l'aplicació de models d'explotació deficientes va començar a afectar importants zones del país. Molts productors agraris van acabar arruïnant-se. A més, l'agricultura de plantació també veuria complicada la seva existència quan la caiguda de preus a l'àrea del Carib afecti negativament a productors i importadors.

La **producció industrial** mantindria una tendència alcista als EUA gràcies al consum i al sistema creditici. L'aparent situació d'eufòria econòmica va veure's impulsada per la facilitat dels bancs per a concedir crèdits que donaven sortida als abundants recursos d'or de que es disposaven gràcies als pagaments dels deutors europeus. D'aquesta manera, entre 1921 i 1928 els crèdits van arribar als 8.500 milions de dòlars.

Aquests crèdits van ser molt rendibles en un període de prosperitat econòmica i van comportar que els inversors s'enlluernessin amb guanys a curt termini, arriscant-se a ficar els seus diners en tots els sectors de l'economia. El crèdit va esdevenir la solució tant de les necessitats industrials com de les economies domèstiques. Tot es comprava amb préstecs: maquinària, instal·lacions industrials, llavors, automòbils, electrodomèstics, etc... Una abundància que va crear unes condicions artificials.

Però, fins i tot els sectors industrials més afavorits per l'expansió econòmica, com la producció d'automòbils i electrodomèstics, van experimentar ja des de 1927 les primeres conseqüències de la paulatina disminució del poder adquisitiu dels salaris i la caiguda de les rendes. La situació s'agreujaria, a més, perquè la compra d'aquest tipus de béns de consum es feia, sovint, a través del crèdit, i per tant depenia dels ingressos futurs.

També va entrar en crisi el sector de la **construcció**, a causa de la situació de saturació del mercat. Així, la construcció va començar a presentar símptomes de crisi cap a 1925 amb una davallada de la venda i l'edificació d'habitatges particulars, i des de 1928 en la venda i construcció d'edificis de tipus comercial.

Tot i aquests símptomes que anunciaven una fallida del sistema capitalista, entre 1927 i la primavera de 1929 el valor de les accions de la **Borsa** de Nova York va continuar pujant, fet que va atreure molts inversors. La situació de la Borsa, però, en realitat era molt fràgil a causa del desequilibri derivat de l'estancament de l'economia real i el creixement desmesurat del valor de les accions, fet que va donar lloc a una bombolla especulativa de dimensions colossals.

L'especulació desmesurada va disparar la cotització dels valors borsaris que cada vegada es trobaven més lluny del seu valor real i, per tant, no es corresponien tampoc amb els beneficis reals de les empreses. A més, moltes persones demanaven crèdits per a poder comprar accions. La confluència d'aquests dos factors va crear una situació molt perillosa, perquè, segons l'estat real de les empreses, el valor real dels títols a la Borsa podia ser molt inferior al que tenien en la cotització, donant lloc a la ruïna de molts accionistes.

El 1929, la situació econòmica va arribar al seu límit. Els països europeus ja havien tornat als mercats internacionals després de la crisi patida en la postguerra, fet que va comportar la duplicació de la producció, però no la capacitat d'absorció dels mercats. Les accions van començar a baixar a la primavera a causa de la contracció de la producció i l'ocupació. A més, els bancs van començar a concedir menys préstecs als agents de Borsa. La crisi de 1929 era inevitable un cop arribats a aquest punt. En realitat, però, la crisi havia començat molt abans del crac d'octubre.

La caiguda de la Borsa, avui, resulta prou explicable. Tota alça borsària va seguida indefectiblement d'una baixa. Quan el valor borsari d'una acció industrial, per exemple, puja ràpidament, el dividend no pot seguir mai aquesta pujada, tot i que augmenti, perquè l'empresa vagi bé; d'això en resulta gairebé sempre una disminució de la taxa de rendiment de l'acció (relació entre el dividend que procura i el seu preu de compra)..

El **crack** borsari de 1929 va ser degut, per damunt de tot, a **la inflació o abús del crèdit**. A partir de 1925 als Estats Units ja s'observa als indicadors econòmics una aturada del creixement de la producció i una lleugera caiguda dels preus.

La compra d'accions es va veure estimulada per l'existència de crèdits a la vista (*Call Loans*). Les taxes d'interès d'aquests crèdits van créixer a mesura que n'augmentava la demanda. Al final només podien resultar rendibles —és a dir, retornar l'interès i el

capital– si se n’obtenia un benefici alt i ràpid per mitjà de la compra d’accions a la Borsa i revendre-les, al cap de poc temps, aprofitant-ne l’alça. Els anys 1928 i 1929 l’interès arribà a ser del 9 al 10 %. Fins i tot els capitals immobilitzats d’empreses importants es van dedicar a operacions de crèdit, que resultaven més rendibles que no pas la inversió industrial. Els capitals desviats així de la inversió productiva van contribuir a separar la rendibilitat real de l’economia respecte de la puja de la Borsa.

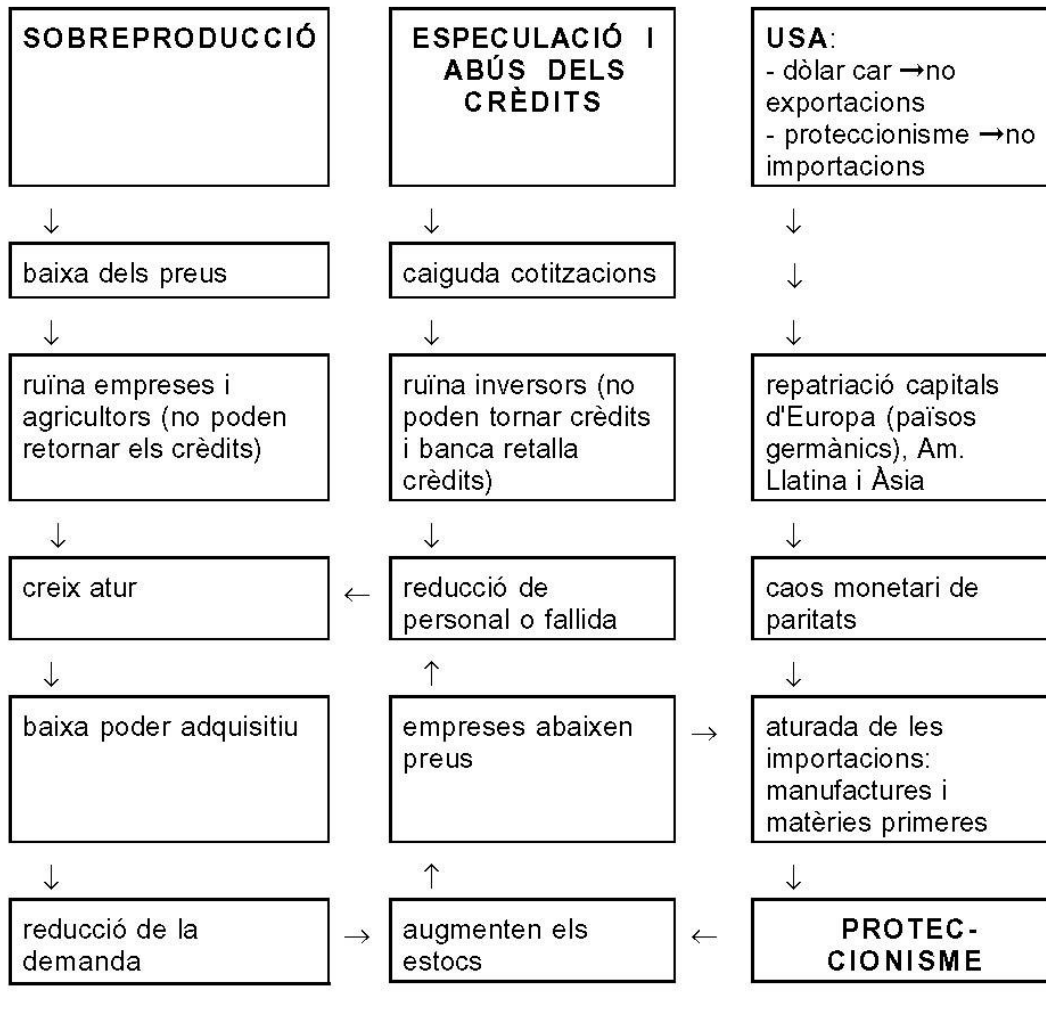
No és estrany, doncs, que arribés un moment en el qual les realitzacions de beneficis produïssin una allau de vendes i la baixa dels índexs borsaris atragués tots els corredors i intermediaris de Borsa a posar també a la venda les seves accions a fi d’evitar una pèrdua que els impedís de retornar els crèdits amb els quals les havien adquirides.

Quan la Borsa cau a causa del pànic que es produeix quan es posa fi a l’especulació, els corredors i intermediaris de Borsa no poden retornar els crèdits, i els bancs tenen problemes de liquiditat. Aleshores aquests restringeixen el crèdit a tothom, i fins i tot crèdits concedits a qui sigui –empresa, particular, especulador o pagès–, de tal manera que poden arribar a quedar al descobert i fer fallida, sense poder pagar ni tan sols els seus comptecorrentistes o empreses que hi tenen dipositat el seu capital.

Hom sol esmentar com a causa de la crisi de 1929, al costat de la inflació del crèdit; una crisi de sobreproducció. Aquest aspecte no rep la unanimitat dels historiadors. Sembla, però, que la sobreproducció és present als Estats Units des de 1925 i que, en general, es pot ben dir que el conjunt de béns en aquesta data hi superava les possibilitats d’absorció del mercat interior. I això a causa d’una repartició desigual de la renda. En el sector agrari l’acumulació d’estocs resulta d’una evidència innegable: el blat s’havia doblat l’any 1929 respecte de 1927 i una cosa de semblant s’esdevenia també amb el cotó i el sucre.

Sembla, doncs, que d’una manera indirecta l’especulació borsària i l’orientació de capitals envers la Borsa es van donar en un moment en què la reconstrucció de les economies europees, l’avenç industrial d’algunes colònies de l’Imperi britànic, l’increment de la productivitat de les economies dependents en el món agrari – monocultiu– i l’expansió industrial nord-americana van situar la producció per sobre dels nivells socials d’absorció de l’època. Potser aquesta situació no va produir directament el crack borsari, però certament va contribuir al fet que la depressió econòmica subsegüent n’accelerés la davallada.

EL CRAC DEL 29

4. DE LA CRISI BORSÀRIA A LA DEPRESSIÓ ECONÒMICA

La gran depressió és el nom amb què es coneix la crisi econòmica mundial iniciada a l'octubre de 1929, a causa del crack de 1929, i que es va prolongar durant els primers anys del decenni de 1930, i es va estendre des dels EUA a la resta del món capitalista.

Durant el decenni de 1920, quan els negocis prosperaven als EUA, l'agricultura entrava en recessió. Pel que fa a la situació europea, la hiperinflació es va apoderar de l'economia alemanya, i no es van poder pagar les enormes reparacions de guerra imposades després de la Primera Guerra Mundial. En altres països els conflictes socials anaven en augment.

Quan els preus de les accions es van esfondrar a Wall Street l'any 1929, els bancs nord-americans van començar a exigir el pagament dels préstecs que havien concedit a altres països, a l'igual que a persones individuals, que no podien retornar-los. Al mateix temps, aquelles persones que tenien dipositat el diner als bancs hi van perdre la confiança i van començar a retirar-lo. Com que no hi havia diners per retornar els dipòsits, molts bancs van començar a fer fallida. L'escassetat de diners implicava que hi havia menys diners per invertir a les indústries i menys diners per comprar productes agrícoles i industrials. L'any 1932 la major part dels bancs dels EUA havien hagut de tancar.

La crisi econòmica va provocar grans taxes de desocupació: catorze milions de persones als EUA, sis a Alemanya i tres al Regne Unit. A Austràlia la taxa de desocupació era fins i tot més gran que als EUA i el Regne Unit junts. S'estima que la cinquena part de la població britànica vivia per sota del llindar de pobresa a la meitat del decenni de 1930.

L'elecció presidencial de Franklin D. Roosevelt i l'establiment del *New Deal* el 1932 va permetre recuperar la confiança als EUA i va marcar l'inici del final de la Depressió. No obstant això, a Alemanya, la desaparició del finançament exterior, a principis del decenni de 1930, i el consegüent augment de les dificultats econòmiques, van donar lloc a l'aparició del nacional socialisme i a l'arribada al poder d'Adolf Hitler. En altres Estats, van aparèixer grups polítics de tendència feixista o totalitària que van acabar per triomfar, emparats relativament en l'estela de la Gran Depressió.

En molts països la Gran Depressió va provocar un canvi en les actituds polítiques i en l'actuació dels governs a favor de mesures promotores de l'estat del benestar. Però també va crear les condicions perquè esclatés la Segona Guerra Mundial.

L'esfondrament de la Borsa a l'octubre de 1929 va afectar d'entrada la Banca: el 1929 es van produir 642 fallides, i 1.345 durant l'any 1930. Entre els anys 1929 i 1932 van presentar suspensió de pagaments 5.096 bancs. Aquesta crisi bancària va comportar immediatament una restricció de les possibilitats d'atorgar crèdits, amb la qual cosa nombroses empreses que en depenien van veure eixugades les seves possibilitats de liquiditat i van suspendre pagaments o van fer fallida (l'any 1929 van fer fallida 22.909 firmes i 31.822 durant el 1932). Naturalment aquesta crisi empresarial va fer caure la taxa d'inversió, amb la qual cosa fins i tot s'hipotecava el futur: la renda nacional nord-americana va davallar un 56 % entre 1929 i 1933.

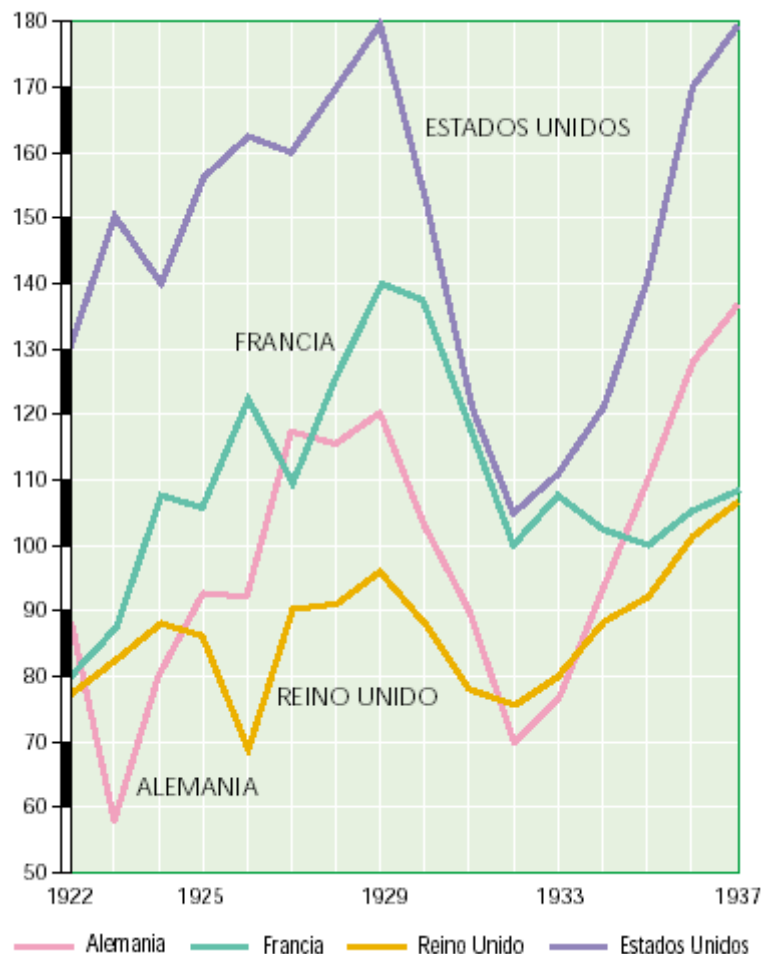
D'altra banda, l'acumulació dels estocs va fer caure els preus en disminuir la demanda. Aquesta baixada dels preus va afectar de manera virulenta el sector agrari: molts grangers que s'havien endeutat posant com a garantia els seus terrenys es van veure

abocats a la misèria i en no poder retornar els crèdits els bancs els van executar les hipoteques que gravaven les terres per vendre-les i recuperar el préstec. Ateses les circumstàncies, els bancs es trobaven en un moment en què no estaven en condicions de concedir moratòries. Per tal de recuperar els preus, el món industrial que encara no s'havia vist afectat per la crisi fins a la fallida, es va veure obligat a disminuir la producció.

La fallida de la Banca, la ruïna dels estalvis, la fallida de les empreses, la crisi agrícola i la tendència a disminuir la producció van ser la causa de la pitjor xacra de la depressió econòmica: l'augment de la desocupació fins a límits desconeguts fins aleshores, i això en uns moments en què no hi havia assegurança de desocupació, o si existia afectava un nombre reduït de persones. La gran quantitat de gent sense feina va contribuir, al seu torn, a disminuir la demanda de productes, i va tancar així el cicle "infernàl" de la crisi.

LA CRISI S'ESTÉN ARREU DEL MÓN

A partir de 1931 la crisi nord-americana s'havia exportat arreu el món, fins i tot als països subdesenvolupats. Abans de res cal tenir en compte que el pes general de l'economia nord-americana en el conjunt del planeta aleshores ja era desproporcionat: representava el 45 % de la producció industrial del món, i el 13 % del total de les importacions. És evident que qualsevol evolució de la seva estructura econòmica havia d'arrossegar les altres, que cada cop n'eren més dependents.

D'entrada, la fam de liquiditat per part de la Banca va provocar la repatriació de les inversions col·locades a Europa, inversions que, al seu torn, n'havien finançat la recuperació econòmica. Això va ser el detonant de la fallida bancària a Alemanya i Àustria, amb efectes en cadena a la resta d'Europa, i dels problemes monetaris a la City londinenca. A continuació podríem establir com a vincle lògic la pèrdua de capacitat de compra del mercat nord-americà, la qual cosa va incidir en la davallada del comerç i, per tant, en la producció per a l'exportació. Com a efecte final podem assenyalar la caiguda dels preus de les matèries primeres que procedien dels països subdesenvolupats, molts dels quals depenien d'aquests productes per sobreviure.

Així doncs, la depressió econòmica s'articula en tres tipus de crisi interrelacionats: una crisi monetària i financera, una crisi industrial i una crisi comercial.

La **crisi monetària**, a conseqüència de la retallada dels crèdits nord-americans, va precipitar la fallida de la Kredit Anstalt de Viena -que retenia el 70 % dels dipòsits del país- i poc després la del Danat Bank d'Alemanya, un dels bancs més importants de la jove república de Weimar. Poc després va afectar el Regne Unit, ja afeblit per les dificultats del decenni de 1920 i pel dèficit permanent de la seva balança comercial.

Tot plegat va desencadenar una guerra monetària entre els països que assajaven de vendre amb més avantatge a l'exterior, es van devaluar les seves monedes i es van reduir les importacions -naturalment més cares si es devalua la moneda pròpia-, per d'aquesta manera equilibrar el dèficit comercial i donar sortida als estocs industrials. Aquesta fluctuació monetària va ser un factor més que va accentuar els efectes de la crisi ja que va restringir la inversió.

La **crisi industrial**, deutora de la financera, es va manifestar per mitjà de la caiguda dels preus i de les taxes de benefici. Aquesta darrera es va deure bàsicament a la manca de crèdits per invertir i a la davallada brutal del consum, accentuada per la

desocupació. N'hi ha prou de donar com a exemple els índexs de productivitat de l'acer: de 1929 a 1932 va caure de 125 a 50 milions de tones. La productivitat de l'acer tornaria a pujar quan augmentés la demanda de les fàbriques d'armament, un dels motors de sortida de la crisi, en especial a l'Alemanya nazi. La crisi industrial es va agreujar a causa de les mesures proteccionistes que cada govern va engegar a fi de protegir els mercats interiors i la balança comercial.

La **crisi comercial** va ser una conseqüència automàtica de les dues anteriors. Va afectar tothom però d'una manera especial els països del món dominat (subdesenvolupats o colonials), els quals representaven aleshores les dues tercers parts de la població mundial. La majoria dels països d'Àsia, Àfrica i, sobretot, de l'Amèrica llatina, van ser les víctimes de la caiguda dels preus de les matèries primeres i dels productes agrícoles. La caiguda dels preus del cacau i el cafè al Brasil i la disminució de les exportacions en més del 50 % entre 1929 i 1932 –que va arribar a més del 70 % a Bolívia, el Perú, Malàisia i la Xina, i al 80 % en el cas del coure de Xile– van produir una crisi sense precedents als països no industrialitzats, amb un èxode multitudinari dels camps arruïnats cap a les ciutats, amb tots els desequilibris que això causaria. Alguns autors veuen l'esclat del subdesenvolupament del que ara anomenem Tercer Món en la crisi de 1929.

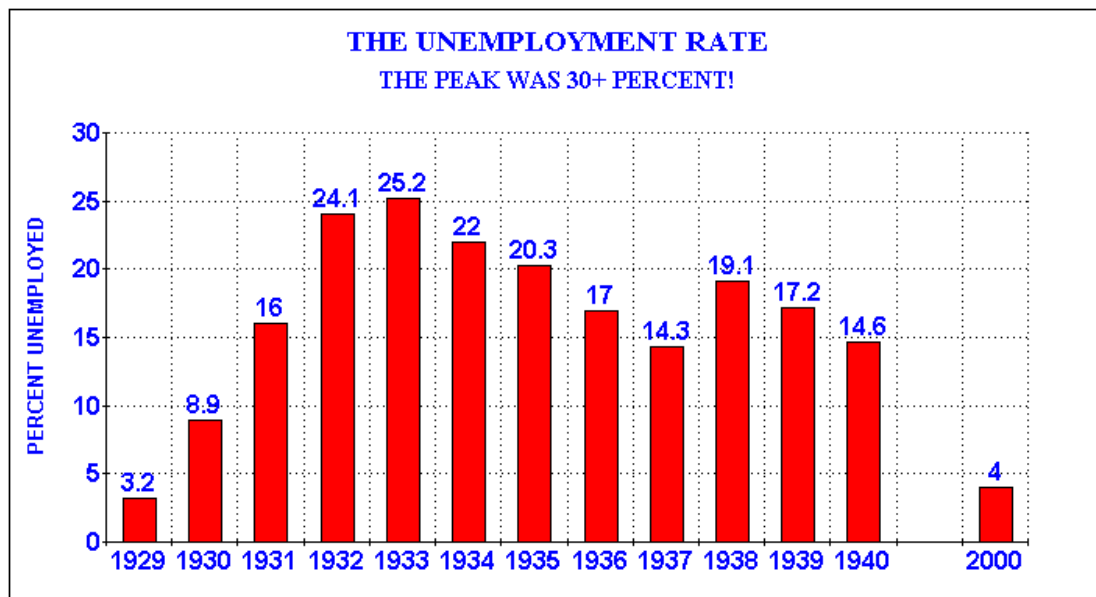
LES CONSEQÜÈNCIES SOCIALS DE LA DEPRESSIÓ

Les víctimes principals de la crisi van ser, com era d'esperar, els obrers de la indústria i dels serveis, la davallada dels sous, la retallada de l'horari de treball –mitja jornada i, per tant, mig sou– i la desocupació sense cap mena d'assegurança van ensorrar milions de persones en la més negra misèria, fins al punt que va ressorgir amb força l'espectre de la fam al cor mateix dels països desenvolupats. Al costat d'això els qui van conservar el lloc de treball van veure's lleugerament afavorits per la baixada dels preus, la qual cosa va radicalitzar els enfrontaments socials. Els agricultors van ser l'altre grup social més castigat per la caiguda dels preus. Molts d'ells, completament arruïnats, van emigrar a les ciutats, i van contribuir així a formar les grans extensions de barris degradats dels suburbis.

El factor nou d'aquesta crisi va ser que els seus efectes van atènyer una bona part de les classes mitjanes: els rendistes petits es van veure enfonsats de sobte per culpa de la pèrdua de valor de la moneda, els petits i mitjans empresaris (artesans, comerciants, industrials...) a causa de les fallides i la disminució de les vendes, els professionals liberals per la rarificació de la seva clientela i els funcionaris per les mesures de reducció dels seus sous decretades per molts governs.

Alguns autors interpreten aquesta proletarització de les classes mitjanes com una de les causes que expliquen l'adveniment del nazisme i dels règims autoritaris en el decenni de 1930, perquè de fet, psicològicament parlant, aquest estrat social no va poder acceptar la seva situació degradada i, a més, no la va saber vehicular mitjançant els tradicionals partits i sindicats.

No menys importants van ser les conseqüències psicològiques, amb la caiguda dels valors tradicionals, la pèrdua d'estabilitat en les consciències, la manca d'esperança i les actituds pessimistes, que tan bé reflecteixen els films, les pintures i les novel·les de l'època. Tampoc no té res d'estrany que hom cregués que el sistema capitalista havia arribat a la seva fi, i que allò que la mà de ferro de Stalin construïa a l'URSS constituïa l'alternativa desitjada per a l'alliberament d'aquesta situació. Va ser una atracció molt seductora perquè, a més a més, o bé s'ignoraven o bé no es volien creure els elevadíssims costos humans que estava generant.

5. LA RECUPERACIÓ ECONÒMICA

A. LES SOLUCIONS TRADICIONALS

Al principi es va preveure que la crisi de 1929 seria una crisi més del cicle capitalista i es va optar per les solucions tradicionals:

Polítiques deflacionistes
S'intenta assolir l'equilibri pressupostari
Tenir una moneda forta
Deixar que l'oferta i la demanda reguli els preus

Proteccionisme nacional

Els països industrials es van replegar sobre si mateixos i no van engegar polítiques comunes per superar la crisi (al contrari, amb els proteccionisme la van agreujar)

Tot plegat va ser un fracàs

B. ROOSEVELT I EL NEW DEAL

Franklin Delano Roosevelt va arribar a la presidència en un dels moments més greus de la història nord-americana: l'any 1932, quan els Estats Units es trobaven en plena depressió econòmica, i la va mantenir fins a 1945, després d'haver fet cara a la guerra mundial. El seu programa, el *New Deal*, va intentar de pal·liar els "desperfectes" que va comportar el crack de 1929, i va iniciar reformes socials, polítiques i econòmiques. Es va atorgar un autèntic dret de ciutadania als sindicats, es van augmentar els impostos sobre els beneficis empresarials i es va enlairar el nivell de vida del ciutadà més humil.

EL NEW DEAL

El 4 de març de 1933, Roosevelt assumia el càrrec de president dels Estats Units i concretava tot seguit la seva nova política: el *New Deal*. Sens dubte, aquell nou programa basat en la improvisació i en l'experimentació va donar un entusiasme i un impuls nous a la mentalitat política, el canvi de la qual havia iniciat el govern de Hoover.

En primer lloc i abans d'emprendre les seves reformes en els camps financer, industrial i econòmic, Roosevelt va reclamar per a l'executiu un poder legislatiu més gran que el que va demanar Wilson en la Primera Guerra Mundial.

El *New Deal* partia del respecte a la iniciativa lliure; la reconstrucció de la indústria hauria de partir de l'esforç i de les decisions sorgides en el si de les diferents societats. Amb tot, el qui en controlaria la posada en pràctica seria el govern.

Un dels instruments al qual va recórrer la nova administració per organitzar l'economia va ser la legislació antitrust. El Congrés va assignar la funció de dirigir el sistema creditici a la *Federal Reserve*. A més a més, va augmentar la intervenció estatal en la política d'inversions de l'economia privada. Es va organitzar un ampli programa de préstecs i despeses per tal que el diner tornés a posar-se en circulació i la producció industrial augmentés.

Alguns sistemes fraudulents en l'emissió de valors havien sortit a la llum amb el caos financer de 1929. Per impedir la superespeculació, la qual cosa menaria a la repetició de la bancarrota, es va crear una comissió amb facultats semijudicials, la *Security and Exchange Commission*, a la qual es va encomanar el control de la borsa de valors i la supervisió del compliment de les normes estrictes que van ser promulgades per regular l'emissió d'accions i obligacions. Per salvaguardar els dipòsits bancaris, una assegurança federal garantia als propietaris d'aquells fons que no perdrien els seus estalvis.

El programa de Roosevelt també va fer una política de nacionalisme econòmic.. Roosevelt va prendre com a base el patró or i va devaluar el valor del dòlar gairebé a la meitat. Sense aquesta mesura, els països que, com ara el Japó, ja havien devaluat les seves monedes, anul·larien l'efecte proteccionista que intentava aconseguir Amèrica del Nord amb les seves mesures duaneres, en obtenir preus d'exportació molt baixos pel canvi respecte al dòlar.

La política del *New Deal* va intentar d'aconseguir una estructura econòmica equilibrada mitjançant una agricultura segura. A fi de controlar la caiguda dels preus, es va aconsellar els agricultors que reduïssin la superfície conreada d'alguns cereals. El pla va introduir subvencions estatals que garantien uns ingressos globals.

El govern Roosevelt va adoptar mesures experimentals per regular i promocionar la producció industrial i agrícola. L'experiment més destacable va encaminar-se cap a la revitalització econòmica d'una zona deprimida que comprenia tota la vall del Tennessee. Una corporació autònoma creada amb aquest fi per una llei federal, la *Tennessee Valley Authority*, quedava encarregada de la nova tasca. Van aixecar-se nou rescloses sobre el riu i quinze sobre els afluents per tal de regular-ne el corrent i controlar les inundacions. Les desviacions d'aigua van servir per crear noves terres de regadiu. L'energia hidroelèctrica va permetre l'electrificació de la vall i la seva industrialització. Al mateix temps, la TVA va col·laborar en l'explotació i la repoblació forestal.

Dins de les reformes importants del *New Deal* hi ha les lleis dirigides a millorar la situació dels obrers, promoure els seus interessos i donar una certa seguretat al ciutadà corrent. Una llei de normes justes de treball establia un sou mínim per hora i quaranta hores de treball com a màxim a la setmana.

Una altra llei creava la base jurídica dels convenis col·lectius. Naixia la llei de relacions laborals nacionals, amb la missió de regular les relacions laborals i les converses entre la direcció de les empreses i els sindicats. Aquest organisme central estava proveït d'àmplies atribucions administratives i judicials.

D'entrada, la política del *New Deal* va anar dirigida a millorar la seguretat social de l'individu. Una extensa llei de seguretat social preveia una assegurança en cas de desocupació, de vellesa i d'incapacitat. Els subsidis provenien de les subvencions federals atorgades als Estats.

Noves reformes incloïen un projecte de llei de revisió d'impostos, que contenia la

contribució per ingressos, per beneficis de societats, i controlava l'evasió d'impostos de les empreses. Un ampli programa de sanejament de barris baixos, construcció d'habitatges barats, ajudes a l'arrendatari i al parcer, va constituir un primer pas cap a la millora de l'estatus social i del nivell de vida. La renda nacional va arribar a 71.000 milions de dòlars el 1939, el doble del que havia estat en el moment més baix de la depressió.

EL BALANÇ DEL NEW DEAL

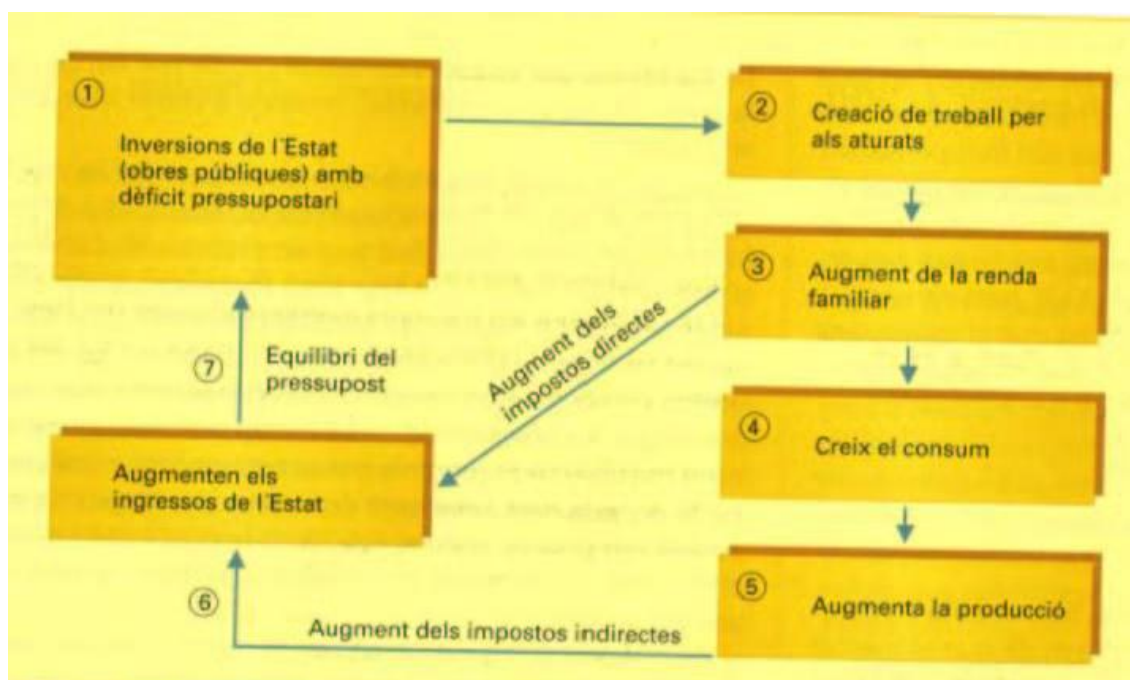
És indubtable que els canvis van ser substancials sota la política del *New Deal*. Els nord-americans, des del principi de la seva història, havien atorgat a l'Estat funcions com ara mantenir l'ordre intern i la defensa dels enemics exteriors. El *New Deal* va introduir en la mentalitat americana la nova idea d'un Estat social. L'Estat intervencionista es va transformar en un Estat de benestar i de servei social. El govern va posar frens a les empreses, va redistribuir la riquesa i va establir un ampli sistema de seguretat social; va augmentar el poder dels treballadors i la seva influència política; va aconseguir un equilibri en exemplar el camp de la intervenció de l'Estat, sense contradir-se amb la independència de l'individu. Potser, l'essència del *New Deal* és el fet d'haver establert clarament la responsabilitat de les autoritats públiques en relació amb el progrés i el benestar social i econòmic del poble. L'economia va quedar transformada en una barreja d'economia individual i activitat estatal. La iniciativa privada va combinar-se amb la iniciativa de l'Estat, i tots dos es van dirigir a uns fins socials determinats.

Encara que el *New Deal* va contribuir notablement a la recuperació econòmica, no va posar fi a la depressió. El deute públic era creixent. Els impostos a les empreses per societats i ingressos, juntament amb les concessions als obrers, van constituir un fre per als negocis. Hi havia qui opinava que les taxes dels sous s'havien disparat bruscament i, en augmentar els costos, va foragitar els inversors en els negocis, i es va frenar l'expansió de les empreses. El *New Deal* va representar una fórmula audaç per fer cara a la crisi més gran que, al marge de situacions de guerra, havien sofert els Estats Units; i va refermar la confiança del poble americà en la democràcia com a forma de govern en un moment en què els sistemes democràtics estaven en perill.

Roosevelt, malgrat la forta oposició a la seva política financera, al seu eixamplament del poder executiu, i a l'expansió de la burocràcia governamental, va ser reelegit l'any 1936 com a president en tots els Estats, llevat de dos. Aquell mateix any, el *New Deal* arribava al final. Aleshores, el nou mandat de Roosevelt tindria com a preocupació màxima la política internacional. Europa i l'Orient llunyà desplaçaven el seu punt de mira.

KEYNES

John Maynard Keynes (Cambridge, 1883-Sussex, 1946) va ser un economista britànic. Les seves idees radicals van tenir un gran impacte en el pensament i la política econòmica. És particularment recordat per apostar per una política governamental intervencionista, amb la qual el govern, utilitzant mesures fiscals i monetàries, ajudaria a mitigar els efectes adversos dels cicles econòmics.

Educats a Eton i al King's College de Cambridge, en acabar els seus estudis d'economia (1905) va entrar en l'administració (India Office), l'experiència en la qual es veu reflectida en la seva primera obra, *Indian Currency and Finance* (1913), on va estudiar sistemàticament els problemes del patró or de canvis.

Després de la seva participació a la conferència de pau de París (com a assessor del primer ministre Lloyd George), ja va anunciar les desastroses conseqüències que tindria la postguerra per a l'economia mundial. Així, a *The Economic Consequences of the Peace* (1919), va demostrar les conseqüències negatives que podia reportar per als vencedors l'exigència d'excessives reparacions de guerra.

Professor a la universitat des del 1908, les seves altres obres, de caràcter menys divulgador, defineixen la seva aportació a la teoria econòmica: *A Tract on Monetary Reform* (1923) és un atac al patró; *A Treatise on Money* (1930) constitueix una visió excel·lent de la teoria monetària vigent el 1930, bé que hi són incorporats elements del que va ser l'obra fonamental de Keynes: *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936).

Quan va produir-se la crisi de 1929, Keynes va donar a conèixer un conjunt de teories innovadores, conegudes com a **Keynesianisme**, i exposades als seus llibres *Teoria dels diners* i *Teoria general de l'ocupació, l'interès i el diner* en les quals es proposava una nova anàlisi dels mecanismes de determinació del nivell de l'activitat econòmica, instituint el paper motor de la demanda efectiva, i subratllant les possibilitats antidepressives de la política de despeses públiques.

El Keynesianisme va jugar un paper molt important en la recuperació de l'economia nord-americana després de la Gran Depressió.

La plena ocupació havia de ser un objectiu fonamental de la política de l'Estat. La formulació teòrica demostrava que la capacitat de creació de llocs de treball depenia d'altres factors, a més de la reducció salarial. L'única via possible per a la recuperació de l'estabilitat era promoure l'augment de la demanda i de la inversió. En resum, s'imposava un nou model econòmic que havia d'adoptar mesures dràstiques per a controlar la crisi.

Propostes econòmiques del Keynesianisme:

1. L'**intervencionisme estatal** era necessari amb l'objectiu de corregir puntualment els defectes del sistema. L'Estat hauria de substituir la iniciativa privada, paralitzada per la crisi, convertint-se en "empresari" i finançant la construcció de grans obres públiques. Aquesta inversió pública permetria reactivar l'atonía econòmica i tindria importants conseqüències.

2. **Política de plena ocupació** per part de l'Estat que havia d'assumir el seu paper en la creació d'ocupació. La inversió en obres públiques permetria absorbir part de l'atur, millorar la situació social i, a la vegada, el poder adquisitiu de l'obrer.

3. Un **millor repartiment dels beneficis** era clau per Keynes. La salut econòmica de les empreses depenia de la capacitat de compra dels consumidors. Un millor, i més just, repartiment dels beneficis de les empreses milloraria la capacitat adquisitiva, la demanda, donant sortida a l'oferta. Per tant, la moderna "societat de consum" necessitava de la redistribució de la riquesa i la circulació monetària.

4. L'**augment de la circulació monetària**, renunciant si calia al patró or vigent com a referència fins aleshores. Una certa inflació es considerava un problema menor, o fins i tot desitjable, si afectava positivament al creixement econòmic.

Durant la Segona Guerra Mundial, Keynes va exercir un paper orientador de tota la política econòmica anglesa, i va participar, amb un programa clarament avançat a la mentalitat del seu temps, en la conferència de Bretton-Woods, on els aliats definirien el sistema de cooperació econòmica entre ells i els mecanismes monetaris internacionals.

Acabat el conflicte, els països occidentals van aplicar plenament les seves teories, en el marc de les quals va construir-se el Mercat Comú Europeu.

C. LA SOLUCIÓ FEIXISTA

La crisi econòmica i la ineptitud dels sistemes tradicionals per resoldre-la va facilitar l'aparició d'una nova ideologia: el feixisme, que prometia acabar amb la crisi

Aquest model va triomfar a Itàlia i Alemanya

BIBLIOGRAFÍA

- FITZGERALD, F.S. El gran Gatsby. Edicions 62. Barcelona, 1984.
- GALBRAITH, J.K. El crack del 29. Ariel. Barcelona, 1993.
- GAZIER, B. El crac del 29. Oikos-Tau. Barcelona, 1985.
- KEYNES, J.M. Teoria general de l'ocupació, l'interès i el diner. Edicions 62. Barcelona, 1987.
- *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Obra de Keynes, publicada el 1936, en què és proposada una nova anàlisi dels mecanismes de determinació del nivell d'activitat econòmica, instituït en el paper motor de la demanda efectiva, i són subratllades les possibilitats antidepressives de la política de despeses públiques.